

Vai piepūšamais jūraszirdziņš spēj glābt:
Bībeles motīvu amplitūda
Gundegas Repšes prozā
*Can Inflatable Seahorse Save:
Amplitude of Biblical Motifs in Prose
of Gundega Repše*

Anita Rožkalne

LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts

Mūkusalas iela 3, Rīga, LV-1423

E-pasts: anita.rozkalne@lulfmi.lv

Gundegas Repšes daiļrades būtiska iezīme ir postmodernisma literatūrai raksturīgā daudzu kultūras slāņu klātbūtne tekstā gan tēmu, gan motīvu, gan tēlu, simbolu un reminiscenču veidā. Viens no būtiskākajiem kultūras laukiem, kam rakstniece savos darbos pievēršas, ir Bībeles tēmu un motīvu interpretācija. Rakstā iezīmētie galvenie Bībeles motīvi un tēli, kas, reizumis savijoties ar sengrieķu mitoloģijas tēliem, atklājas G. Repšes prozā gan sižeta, gan tēlu, gan slēptu vai tiešu citātu veidā: Ēdenes dārzs, vējš kā Dieva elpa, pēdējais Vakarēdiens, Ījaba žēlabas, grēku plūdi, apokalipse u. c. Analizējot galvenokārt divus G. Repšes prozas darbus (īsomānu “Stigma” un stāstu “Jūraszirdziņš un es”), tiek pēfīta to sasaukšanās ar apokalipses un grēku plūdu attēlojumu Bībelē, uzsverot rakstnieces skatījuma atšķirību no Bībelē, sevišķi Vecajā Derībā, paustajiem kristietības priekšstatiem par cilvēka attiecībām ar Dievu un viņa vietu pasaulē. Aplūkotas sižeta veidojuma īpatnības, darbības vides tēlojums, personāža raksturojums, autores pozīcijas un filozofisko uzskatu iespējamais skaidrojums un manifestācijas paņēmieni.

Raksturvārdi: Gundega Repše, Bībele, grēku plūdi, latviešu literatūra, Bībeles reminiscences.

Gundegas Repšes rakstnieces rokrakstam būtiska un viņas darbu izpratnei svarīga ir alūziju un kultūras reminiscenču klātbūtne tekstā. Viens no nozīmīgākajiem tiešo un netiešo citātu avotiem rakstnieces darbos ir Bībele. Tās tēli, motīvi un paustās atziņas ienāk rakstnieces darbos jau viņas daiļrades sākumā, un laika gaitā mainās gan to izvēle, gan veids, kā tie ievīti prozas tekstā, gan arī autores emocionālā un intelektuālā attieksme pret tiem, cik var nojaust pēc situāciju un sižeta risinājuma. Tomēr nemainīga ir tēloto personāžu cilvēciskās pieredzes samērošana ar Dieva noteikto pasaules kārtību un cilvēkam paredzēto vietu tajā: varoņi ne vienmēr piekrīt Bībelē paustajiem nosacījumiem, kas manifestējas sižetā, dažkārt kaismīgi protestē, kādreiz nesavaldīgi un pat histēriski lūdzas, citreiz nikni aprāda Visaugstajam pretrunas viņa Svētajos Rakstos, un visbiežāk vēstītājas (vai autores) balss saplūst ar varoņu emocionālajiem izvirdumiem.

Reminiscences, alūzijas, precīzi vai pārfrāzēti Bībeles citāti G. Repšes prozas pasaulē ir kā pēkšņi gaismas uzplaisnījumi, kas izgaismo tēlotās dzīves īstenības detaļas. Mirklī mainās tēlotās sadzīvīskās realitātes krāsas, paveras citāda notiekošā izpratnes iespēja. Ko šie uzplaisnījumi ienes kopējā ainā? Par ko liecina? Vai tie ir simboli, likteņu prognoze vai notiekošā komentārs? Vai šie atgādinājumi par kristietības priekšstatiem ir jautājumu virkne vai atbildes uz tiem?

Savulaik, rakstot grāmatu "Poētiskā anatomija" (Repše, Rožkalne 1999), samērā detalizēti aplūkoju stāstu krājumā "Septiņi stāsti par mīlu" (Repše 1992) iespējami nolasāmos Bībeles tēlus, motīvus un simbolus. Tieši krājumā "Septiņi stāsti par mīlu", īpaši īsromānā "Stigma" (periodikā 1991), šis slānis ir visblīvākais, salīdzinot ar citiem G. Repšes darbiem, taču to klātbūtne jaušama arī daudzos citos rakstnieces tekstos. Stāsts "Jūraszirdziņš un es" no prozas krājuma "Ludovika zemes" (2004) mūsdienu situācijā un telpā atkārtoti bibliisko grēku plūdu mītu un sasauces ar "Stigmā" skarto jautājumu loku, tādēļ tēmas kontekstā tie aplūkojami paralēli kā tipoloģiski līdzīgas problemātikas risinātāji.

G. Repšes darbos saskatāmi vairāki Bībeles sižeti un motīvi. Viens no tiem ir paradīze. Dārzs simboliem bagātā mākslas darbā var iegūt bijušās paradīzes nozīmi, Ēdenes dārza nozīmi, jo Zemes skaistums kristietības izpratnē ir debesu mūžīgā skaistuma nojauta. Šādā skatījumā dārzs apzīmē cilvēces gaitu nevainīgo sākumu, noslēgtu teritoriju un dzīvi. Paradīze tradicionāli tiek izprasta kā ziedošs dārzs, nevis pilsēta vai debesis. Stāstā "Vestsaidas dārzs" (krājumā "Septiņi stāsti par mīlu") Bertas Pempere atmiņās par bērnību redzam pasauli, kas izjūtas ziņā ir tuvu paradīzes svētlaimīgajai bezrūpībai ar dzīvības kokiem, rozēm un pasargātības sajūtu, ar noslēgtu, pašpietiekamu dzīvi. Tad viņas dzīvē ienāca karš un dārzs zaudēja iepriekš minētās īpašības, un Berta Pempere, pati savā dārzā dzīvodama, jūtas kā izraidīta no tā. Saskaņā ar Bībeli pirmie cilvēki tika izraidīti no dārza par uzdrīkstēšanos savu gribu vērtēt augstāk nekā Dieva gribu. Kas būtu Pempere kundzes grēks? Vai arī tās ir ciešanas par citu grēkiem, Golgātas īstā būtība?

Vēl kādu niansi iezīmē nosaukums "Vestsaidas dārzs", rietumpuses dārzs. Kad Dievs cilvēku izraidīja no Ēdenes dārza, "... Viņš tam lika būt par svešinieku, un ķerubiem ar atvēztu zobena liesmu lika apmesties austrumos no Ēdenes dārza, lai tie apsargātu ceļu uz dzīvības koku" (Pirmā Mozus grāmata, 3:24). Apzīmējums "Vestsaidas dārzs" šajā kontekstā ir izraidītā skatījums, dārzs ir palicis rietumos no viņa.

Vēl viens paradīzes aspekts pasaules kultūrā ir daba, kas tiek izjūta kā svēts spēks. Tuvība dabai liecina par tuvību Dievam. Svētuma izjūta liecina par tuvošanos dievišķajam. Bieži vien paradīzes jausmas saistītas ar divu cilvēku pilnīgas saskaņas izjūtu. Tā arī G. Repšes romānā "Ēnu apokrīfs" (Repše 1996) tēlotā Nīnas un Haldora uzturēšanās laukos, kur abi bezrūpīgi un liksmi kā bērni dodas pļavā – zāli pļaut, upē – braukt ar laivu, dīķī – peldēt. Pasakaini skaistā daba, viņu abu saprašanās un atdevīgums tai un viens otram rada tiešu analogiju ar paradīzi un diviem vienīgajiem cilvēkiem tajā. Apkārtējo sadzīves kolīzijas tikai pastiprina šo Nīnas un Haldora izņēmuma stāvokli.

Savdabīgi G. Repšes daiļradē šis motīvs ir ieskanējies arī stāstā "Autora nāve BACH" (Repše 1994), kurā tēlotas sievietes un vīrieša attiecības, kad abi, Felīna un

Enejs, vēl ir vienīgie cilvēki pasaulē. Stāsts rakstīts no vīrieša viedokļa – viņam ir bail no sievietes, viņš bēg un vienlaikus negrib aizbēgt, un tomēr bēg, jo “Apsēstā sieviete, šī ābolus [mājiens uz aizliegtā augļa baudīšanu Ēdenes dārzā – A. R.] pārēdusies pirmmāte, kas vēl nav dzemdējusi cilvēku, dzenas man pakaļ bailēs, ka atstāšu viņu vienu šai pasaulē, kurā mēs abi esam pirmoreiz”.

G. Repšes stāstā “Autora nāve. *BACH*” saskatāmi divi Eiropas kultūras pamatslāņi – Bībele un sengrieķu mitoloģija. Stāstā tas izpaužas kā divu sižetisko motīvu savīšanās – Bībeles stāsts par Ievu un Ādamu paradīzē (uz to arī pašā stāstā ir gluži tieša norāde, jo tiek pieminēta “Felīnas draudzene, zeltsprogu eņģelis Ēdenē”) un sengrieķu mīts par Eneju un vērsi.

Visuniversālākais Gundegas Repšes “Septiņos stāstos par mīlu” ir vējš – kopīgs sengrieķu un kristietības pasaulei: viens no pasaules elementiem – un Dieva elpa. Dievs atnāk “vējam līdz” – tāds ir arī pirmā stāsta nosaukums krājumā “Septiņi stāsti par mīlu”. Ir divi personāži, kuru elpas jūt šajā grāmatā. Viens ir Pāns, otrs ir Jahve, kristiešu Dievs, kurš, radot cilvēku, iepūta viņā savu dvasu par dzīvību, deva viņam dvēseli un garu, kas brīvs, gudrs, dzīvs un nemirstīgs, līdzīgs Dieva garam. Bībelē vairākkārt sastopam vēju gan kā Dieva elpu, gan kā viņa pārstāvi. Pēc grēku plūdiem “... Dievs lika vējam pūst pār zemi, tad ūdeņi kritās” (Pirmā Mozus grāmata, 8:1), “Un no rīta austrumu vējš atveda siseņus” (Otrā Mozus grāmata, 10:13), “... un tas Kungs lika jūrai, spēcīgam austrumu vējam pūšot, plūst atpakaļ visu cauru nakti, un Viņš darīja jūru par sauszemi un ūdeņi pāršķēlās” (Otrā Mozus grāmata, 14:21), “... cēlās tā Kunga sūtīts vējš un atdzina no jūras, izkļaidus pāri nometnei, paipalas” (Ceturta Mozus grāmata, 11:31). Četri vēji kristietībā var nozīmēt četrus eņģeļus un pasaules četras debespuses, jo pastarā dienā “... Viņš sūtīs savus eņģeļus un sapulcinās savus izredzētos no četriem vējiem, no zemes gala līdz debess galam” (Marka evaņģēlijs, 13:27). Bet “Vēstulē ebrejiem” lasām: “Kas savus eņģeļus dara par vējiem un savus sulaiņus par uguns liesmām” (1:7).

Psalmi šo vēsti apgriež otrādi: “Tu dari vējus par saviem vēstnešiem un uguns liesmas par saviem kalpiem.”

Tā ir Viņa valstība stāstā “Vējam līdz”: “... saules nav, Mēness gaisma, zvaigžņu pelni un vējš”. Kā pirms pasaules radīšanas, kad laiks vēl netika skaitīts, jo nebija saules, kuras gaita ir laika mērs. Un gandrīz tā, kā pēc Dieva žēlastības pār Jeruzalemi, kad “Saulē tev vairs nebūs par gaismu dienā un mēness par spīdekli naktī. Tas Kungs būs tava mūžīgā gaisma un tavš Dievs tavš brīnišķīgais greznums” (Jesajas grāmata, 60:19). Te ir šī mūžīgā gaisma – vēju dārzā, dvēseļu dārzā, pēc nāves. Viens pats koks ir tajā – vairāk Viņam nevajag, jo viss ir Viņā. Visbeidzot – atskaņas, kuras stāstā “Vējam līdz” virknē vārdus: “līdz, trīc, piesaisīts, sadalīts, izsvaidīts, atraisīts, atpestīts” un vēl, un vēl, līdz asociatīvi it kā atbalso stāstā nepateikto “Viss piepildīts!” – vārdus, kurus Bībelē saka Jēzus Kristus, mirstot pie krusta: “Etiķi ņēmis, Jēzus sacīja: Viss piepildīts! Un, galvu nokāris, atdeva garu Dievam.” (Jāņa evaņģēlijs, 19:30)

Krājumā “Septiņi stāsti par mīlu” rodama arī atblāzma no pēdējā Vakarēdiena ainas. Stāstā “Gadsimta nakts” tēlots haosa laiks; un miglas un tumsas sabiezēšana un ļaunuma aktīva ietiekšanās visā dzīvajā notiek ceturtdienas vakarā, tiek īpaši uzsvērts, ka notikumi risinās naktī no ceturtdienas uz piektdienu. Tā ir analogija

pēdējā Vakarēdiena ainai, jo Bībelē vēstīts, ka uz ceturtdienu Kristus pārceļ piektdien paredzamo Vakarēdienu, Lieldienu svinēšanu, jo zina, ka piektdien tiks apcietināts. Vecajā Derībā stāstīts, ka ticīgos aplacīja ar Dievam ziedotā dzīvnieka asinīm: uz ko krita lāses, tas ieguva jaunu radniecību un saistību ar Dievu. Kristus upura asinis nomaina ar vīnogu sulu, ar dzīru vīnu, kas apzīmē cilvēka upuri, Pestītāja ciešanas un uzvaru. Asinis (vīns) ir simbols dzīvībai, pār ko valda tikai pats Radītājs. Stāstā “Gadsimta nakts” netiek burtiski kopēts kristīgais vēstījums, arī pēdējā Vakarēdiena dalībnieku skaits nesaskan ar Bībelē minēto, jo pansijā “Lāči” ceturtdienas vakaru pavada tikai septiņi cilvēki: “Viņi dzer sarkanvīnu kamīnzālē uz Felicitas veselību. Viņai ir kādi noslēpumaini svētki.” Vairākkārt uzsvērts: “šlakst vīns”, no rīta sniegā redzama sasalusi asiņu lāma, kā pēc upurēšanas.

Vairāku varoņu vārdi un raksturojums, kā arī viņu loma G. Repšes stāstu sižetā un saturā sabalsojas ar kristietības vēsturē pazīstamiem vārdiem – Asīzes Francisku, apustuli Andreju, svēto Veroniku, Mariju Magdalēnu u. c. Kristietībai raksturīgā krāsu simbolika nereti caurvij personāžu tērpu, vides un gaismas tēlojumu. G. Repšes darbos saskatāmo dažādu Bībeles reminiscenču katalogs būtu visai garš, tomēr īpaša uzmanība jāpievērš vienai no būtiskākajām Bībeles vēstījuma epizodēm, kas rakstnieces darbos ieskanas emocionāli un filozofiski sevišķi spēcīgi – apokalipsei.

Īpaši svarīgs šajā ziņā ir īsromāns “Stigma”, kurš sākas ar mikroautobusa pasažieru braucieni naktī no Viļņas uz Rīgu, nomaldīšanos miglā un atklājumu nākamajā dienā, ka dzīvība uz Zemes ir pazudusi. Palikušos deviņus cilvēkus māc neizpratne, neziņa un nāves bailes. Dzīvības pazušana šķiet globāla, tā ir apokaliptiska pasaules aina (grieķu valodā apokalipse nozīmē ‘atklāsmē’, bet parasti ar apokalipses vārdu apzīmē vīzijās un pareģojumos skatītas pasaules bojā ejas ainas).

Nozīmīgākais kristietības devums apokaliptikā ir Jāņa atklāsmes grāmata, ar ko noslēdzas Bībele. Gundegas Repšes “Septiņos stāstos” ir motīvi no Jāņa atklāsmes grāmatas un no citām Bībeles grāmatām, tie visi summējas vienotā tēlā. Galvenie “Septiņu stāstu” temati paralēli reālajam, sadzīviskajam slānim tiek izrisināti arī Bībeles simbolos, tēlos un sižetos: mīlestība un vardarbība, grēks un upuris, nāve un augšāmcelšanās. Tas ietiecas visos cilvēka esamības līmeņos: no ētisko un kosmisko likumsakarību izpratnes līdz pasaules harmonizācijai, sakārtotībai un pabeigtībai, kas nāk pēc izmisuma un haosa laika. Arī romāna “Stigma” notikumi lasītāja zemapziņā jau tikuši sagatavoti stāstu krājuma pirmajos darbos. Nojausmas par iespējamu katastrofu ievadīja stāsts “No pūces kliedziena līdz trešajiem gaiļiem”, kura varone Lūce (no Lūcija, latīņu valodā – ‘gaisma’) murmina savus pareģojumus – un tas ir citāts no Trešās Mozus grāmatas 26. nodaļas vairākiem pantiem, kurā Dievs Tēvs saka, kas sagaida cilvēkus par Viņa baušļu nepildīšanu un Viņa doto likumu neievērošanu: “Tad es jums darīšu tā.”

Lūce runā šo Bībeles tekstu un apstājas pie vārdiem: “Un jūsu pārpalicēji, savu grēku dēļ, izplēnēs savu ienaidnieku zemēs, un arī savu tēvu grēku dēļ tiem kopīgi ir jāiznīkst.” (Trešā Mozus grāmata, 16:39)

G. Repše tekstā nenorāda, ka tas ir citāts no Bībeles, ir vienīgi ielikts tiešās runas apzīmējuma pēdiņas un izlaiduma daudzpunkte, kas Bībeles teksta nezinātajam loģiski izskaidrotu garā vājās Lūces tik tikko sadzirdamo murmināšanu, bet zinātajam rosinātu meklēt citēto fragmentu.

“Stigmā” apokaliptiskajai ainai jau no paša sākuma pievienojas vēl kāds spēcīgs Bībeles motīvs – Ījaba ciešanas un viņa vēršanās pie Dieva. Romānā par ceļiniekiem stāsta un Dievu uzrunā it kā viena un tā pati balss, kas varētu būt gan vēstītājas, gan autores balss. Abas balsis rit paralēli un nesaplūst, tās it kā sasauca: viena stāsta par notiekošo, bet otra vaicā, vaicā, vaicā ne pirmajai balsij, bet Dievam, it kā ticoties ar saviem jautājumiem, emocijām, gribu pārliecināt Dievu un pasauli, ietekmējot arī globālas norises un likumsakarības. Romāns sākas ar vēstītājas uzrunu: “Tu, kas dzirdi, jūti un zini, jel uzklausi! Tu augstākais, bet ne kungs, Tevi nesaucu vārdā, bet Tu šeit. Uzklausi, dzirdi! Nāc līdzī un netiesā, nāc, lai ar Tevi runāt un dzīvot varu. [...] Mēs Tavējie tik, cik Tu mūsu.” (Repše 1992: 51)

Vēstītājas “es” ir līdzvērtīgs “mēs” un Visaugstajam: jau pašā sākumā tiek pieteikts dialogs starp hierarhiski nešķirojamiem sarunu biedriem. Tradicionāli atšķirīgie kompetences līmeņi – nezinošais, ik uz soļa klūpošais cilvēks, zinošais malā stāvētājs vēstītājs un viszinošais, visvarenais, bet neizzināmais Dievs – šie kompetences līmeņi tiek apšaubīti un anulēti. Līdz ar to tiek nojauktas robežas starp ikdienas pieredzi (varoņi), šīs pieredzes vispārinājumu (vēstītājs) un augstāko likumu (Dievs); līdzīgi – ar Dievu tradicionāli saistītie iracionālā telpa un laiks tiek piezemēti, pats svētā jēdziens tiek ikdienišķots, neizzināmais – apzināti nostādīts līdzās sadzīviskajam.

Grāmatas “Septiņi stāsti par mīlu” pirmajā stāstā “Vējam līdz” prozas vēstījuma ritmizācija un atskaņu lietojums it kā signalizēja par pasaules īpašu organizāciju, sakārtotību. Romānā “Stigma” šis mākslinieciskais paņēmieni vietumis lietots vēstītājas uzrunās Dievam, tā panākot augstā stila iezīmes, emocionalitāti un – arī tuvošanos īpašai pasaulei. Ar ritmu un no ikdienas valodas atšķirīgu vārdu izvēli un secību paceļoties pāri sadzīviskajam skatījumam, vēršanās pie Dieva liek domāt arī par jautājumu: kādas dimensijas laiktelpā tās aptver un pavisam tieši nosauc.

Vēstītāja vaicā: “... ja es, vārgais, Tevi – stipro saucu, tad Tev jābūt, jo citādi neskanētu mana balss.”

Tas ir visa romāna ētiskais imperatīvs, ētiskā loģika: Radītājam ir jāatsaucas, citādi – kāpēc Viņš ir radījis par sevi vārgāku, kāpēc Viņš devis tam balsi jautāt, vai – lai mocītu ar klusēšanu? Saruna – atrodoties vienā līmenī, bet rēķinoties ar pieņēmumu, ka Radītājs ir stiprākais no abiem, pārbaudot Radītāja atbilstību priekšstatiem (Viņa paša dotajiem?) par labo un taisnīgo. Jautājums par Dieva atsaukšanos ir jautājums par Viņa taisnīgumu un ētiskumu. Šajā vienpusīgajā dialogā Dievs neatbild vārdiski, Dieva viedokli mēs nezinām, viņš ir mēms, tā ir viņa priekšrocība – palikt neizzināmam. Te parādās vēstītāja pieredzes ierobežotība (stāstīt un vaicāt, bet – ne zināt), un te parādās autora pozīcijas un vēstītāja pozīcijas iespējamā atšķirība, jo neviens notikumu uztveres leņķis (arī vēstītāja) nav piedēvējams autorei kā vienīgais iespējamais un izsmeļošais: romāna jēga atklājas to saskarsmē un sintēzē. Vai Dieva iespējamo viedokli ilustrētu notikumu hronoloģija, kura atgādina cēloņsakarību virkni? Uz mirkli šādu iespēju pieļauj pēdējā uzruna Dievam, kura romānā ir starp lēmumu braukt mājās un atgriešanās ainu. Vēstītāja šaubās taujā: “Vai Tu mani sauci un atpakaļ griezties liki, draugs, nezinu. Vai Tu mani uzklaustījis? Vai es salauzis Tevi?”

Un tomēr: “Mēs viens. Vai es Tava vai Tu mana dvēsele? Es redzu, cik kaila un neglīta tā [...] Es pati tiesājusi un augšāmcēlusies, es pati piedevusi un nolādējusi, bet

Tevī raugos kā ļaunā dubultniekā, bez kura būtu es vien tukša laiva melnos ūdeņos. Mēs nešķirami, dārgais, augstais Tu. [..]

Tu – horizonts, es lēkts un riets, bet, savas pēdas krustojot, ūdenī melnā laivā sēdot, redzu, ka nav ne horizonta, ne lēkta, ne rieta.” (Repše 1992: 122)

Šīs neatbildēto jautājumu virknes liek vaicāt, vai Dievs ir katrā cilvēkā esošā izpratne par labo un taisnīgo, Dievs – sevī kā rīcības kritēriju summa? Kāds piedod, notic atkal un dzīvību atdod. Kas to izdara? Mēms un neizzināms ir Dievs, romānā tik uzstājīgi izvaicāts.

Atbildes iespēja ir romāna noslēgums: dzīvība ir atgriezies uz Zemes, varoņu ciešanas ir bijušas vainas izpirkums, viņu garīgā pārvērtība ir likusi mainīties apkārtējai pasaulei. Tātad tomēr Dievs – sevī, tā ir jau cikla iepriekšējos darbos ieskandinātā doma par cilvēka jūtu, domu un rīcības ietekmi uz pasauli un paša cilvēka likteni.

“Stigmā” secība laikā atklāj cēloņu un sekų pēctecību un ļauj izsecināt, kāpēc notiek tas, kas notiek. Rodas sajūta, ka varoņu darbībai (jūtām, domām, rīcībai) tieši seko novērtējums un situācijas maiņa. Vai Dievs, kuru uzrunā vēstītāja, atsaucas, vai tās ir kādas citas sakarības?

Tātad, kāpēc notiek tas, kas notiek? Un – kas īsti notiek? Tas ir jautājums, uz kuru atbildi mokoši pūlas atrast arī stāsta varoņi. Astoņi pieaugušie un viens zēns brauc ar mikroautobusu “Latvija” atpakaļ uz Rīgu. Sarunās – savstarpēja neiecietība, gandrīz naidīga aizstāvēšanās reakcija uz jebkuru līdzbiedra repliku, psiholoģiskas apdraudētības atmosfēra, visu karš pret visiem. Nakts, bieža migla. No rīta migla ir izklīdusi, bet braucēji ir apmaldījušies. Egoistiska reakcija: katrs domā par sevi, sašutums. Iegriežoties kādās mājās, lai pajautātu ceļu, kļūst skaidrs, ka ir pazudusi dzīvība, pulksteņi ir apstājušies, telefoni neatbild, radio neskan.

Nebūtības draudu priekšā braucēji noskaidro savas attiecības, visiem pagātnē ir kaut kas savstarpēji piedodams.

“Kam ir nozīme,” – jautā Laima.

“Nozīme ir mūsu attiecībām. Tikai,” – Malle saka.

Malle gaida bērniņu. Klauss aptver atmiņas un vērtību izjūtas nepieciešamību. Malle pieprasa braukt atpakaļ uz Latviju. Nomirst vecais Bertrams. Kad ceļinieki jau stāv pie autobusa, lai dotos atpakaļceļā, pār galvu aizlido krauklis (Bībelē – grēku plūdu laikā Noa izraida kraukli no šķirsta, lai tas palūkotots, vai jau redzama cietzeme. Starp citu – vārda “Bertrams” etimoloģija arī saistīta ar vārdu “krauklis”) – kā vēstnesis, kā dzīvības zīme, jo nākamās dzīvības pēdas viņi redz tikai Latvijā: prieks par svaigajām pēdām sniegā liecina, ka līdz tam atpakaļceļā viņi dzīvību nav redzējuši.

“Stigmā” ir akcentēta vaina un izpirkšana, pāridarījums un piedošana: domas, jūtas un rīcība rada tām atbilstošu vidi un atmosfēru. Nozīme ir cilvēku attiecībām pagātnē (tās veido tagadni), un nozīme ir cilvēku attiecībām tagadnē (tās veido nākotni).

“Septiņi stāsti par mīlu” ved uz loģisku nobeigumu gluži simboliskā, filozofiskā nozīmē – uz pastarās tiesas ainu. To vēlreiz apliecina cikla pēdējais darbs “Zīmo-gu atvēršana”, vēstuļu stāsts. Vēstules kādreiz tika aizzīmogotas, un šādā nozīmē

zīmogu atvēršana ir iespēja tās izlasīt. Bet ir vēl viena interpretācijas iespēja, vēstules ir septiņas, tātad arī zīmogi ir septiņi.

“Tad es redzēju labajā rokā tam, kas sēd uz goda krēsla, grāmatu, aprakstītu iekš – un ārpusē, aizzīmogotu septiņiem zīmogiem.

Es redzēju varenu eņģeli saucam stiprā balsī: Kas ir cienīgs atvērt grāmatu un atdarīt tās zīmogus?

Bet neviens ne debesīs, ne zemes virsū, ne zemes apakšā nespēja atvērt grāmatu un tanī ieskaftīties.” (Jāņa atklāsmes grāmata, 5:1–3)

Tad nāca Jērs, “... lauva no Jūdas cilts, Dāvida sakne”, un Viņam tika teikts: “Tu esi cienīgs ņemt grāmatu un atvērt tās zīmogus, jo tu tapi nokauts un esi atpircis Dievam ar savām asinīm cilvēkus no visām ciltīm, valodām, tautām un tautībām.” (turpat: 5:9)

Kristus, kurš Jāņa atklāsmes grāmatā tiek saukts par Jēru, atdara septiņus zīmogus. Ar to sākas pastarās tiesas ainas Bībelē. G. Repšes darbā septiņu zīmogu tēls ir vēl viens jēdzienisks akcents pastarās tiesas tēmai. Romānā “Stigma” cilvēki tiek glābti – cilvēki “no visām ciltīm, valodām, tautām un tautībām”. Personvārdi un laikmetu sajaukums grāmatā to apliecina. Viņu pašu ciešanas un iekšējās pārvērtības ir šo procesu ietekmējušas.

Būtībā pastarās tiesas paredzējums gan Bībelē, gan G. Repšes darbā balstās uz dzīvī bieži novērotu likumsakarību – fiziskās ciešanas vai iznīcības draudi liek cilvēkam domāt par savu dvēseli un meklēt atbildi uz jautājumu, kas es esmu un kas paliks pēc mana ķermeņa nāves. Nebūtiskais (ķermenis) liek domāt par būtisko (dvēseli). Šie jautājumi G. Repšes romānā apvieno pastarās tiesas un Ījaba žēlabu tēmu. Apokaliptiskajā Jaunās Derības kontekstā tiek ieviests Vecās Derības Ījabs ar viņa vērsanos pie Jahves. Tas, ka “Stigmā” vēstītāja uzrunā tieši Jahvi, ne Kristu, ir skaidrs no jautājuma: “Tu atbildēsi, vēlreiz likdams dēlu krustā sist?”

To var jautāt tikai Dievam Tēvam, Jahvem. Nozīmīga ir Ījaba un vēstītājas emocionālā stāvokļa līdzība. Bībelē sātans ierosina pārbaudīt Ījaba uzticību un ticību, Dievs to dara: Ījabs zaudē tuviniekus, mantu un veselību. Dvēseles un miesas ciešanās viņš vaicā, kāpēc Dievs viņu tik smagi piemeklējis un kas ir Dievs pats. Romāna “Stigma” vēstītāja, redzot dzīvības pazušanu uz Zemes un deviņu ceļinieku dvēseles mokas, vaicā to pašu: “... ja es, vārgais, Tevi – stipro saucu, tad Tev jābūt, jo citādi neskanētu mana balss.”

Apmēram desmit gadus pēc “Stigmas” G. Repše uzraksta stāstu “Jūraszirdziņš un es” (Repše 2004: 43–63), kurā risina līdzīgus jautājumus – tikai daudz koncentrētākā un ekspresīvākā formā. Tajā ir tēloti plūdi, kurus var uzskatīt par Bībelē aprakstīto grēku plūdu analogu. Rīgas vidusdaļa ir zem ūdens, un darbības centrā ir četri cilvēki, kuri mēģina izdzīvot. Interesanti šķīta salīdzināt, kā pasaules bojā ejas motīvs ar konkretizāciju grēku plūdu tēlojumā atklājas Bībelē, G. Repšes īsromānā “Stigma” un stāstā “Jūraszirdziņš un es”.

Vispirms jau atšķiras informācijas apjoms par pasaules plūdu (dzīvības izzušanas) cēloņiem, sākumu un beigām – vienīgi Bībelē tie ir pausti, formulējot Dieva attieksmi un nolūku. Abos Repšes darbos varoņi šādā apokaliptiskā situācijā nonāk pēkšņi un viņiem (tāpat kā lasītājam) neizprotamu iemeslu dēļ. G. Repšes prozā liela daļa

sižeta veltīta vārdos plašāk vai skopāk paustiem varoņu mēģinājumiem noskaidrot notiekošā iemeslus un glābšanās iespējas.

Atšķirīgs ir arī pats grēku plūdu procesa tēlojums. Bībelē Dievs paziņo, ka ūdens plūdi iznīcinās visu dzīvo, izņemot vienīgi Dieva izraudzītos negrēcīgos cilvēkus un pa vienam pārim no katras dzīvnieku sugas, tādēļ Noa ar dēliem un viņu sievām un visiem dzīvniekiem paglābjas šķirstā: “Pēc tam tas Kungs aizslēdza šķirstu aiz viņiem.” (Pirmā Mozus, 7:16) Viņi neko neredz no apkārtnes posta, tikai bezgalīgu ūdens klajumu.

Īsromānā “Stigma” braucēju autobusīņš iekļūst miglā. Kad tā izklīst – pasaule ir palikusi bez dzīvām būtnēm, autobusiņa pasažieri ir vienīgie. Migla (arī ūdens, tāpat kā plūdos, tikai citā agregātstāvoklī) uztverama kā grēku plūdu paveids. Stāstā “Jūraszirdziņš un es” – patiesi tēloti ūdens plūdi. Galvenais varonis (vai varone – tiek pieļauts ambivalents skaidrojums, jo teikts, ka vēstītājs ir zēnam gan mātes, gan tēva vietā) peld uz sava dēla Manfreda peldriņķa jūraszirdziņa formā, puisis Kristaps un meitene Elīze atrodas gumijas laivā, vēl viens izglābts pieaugušais pievienojas vēlāk. Repšes vēstījumā gan “Stigmā”, gan stāstā “Jūraszirdziņš un es” darbojošās personas redz apkārtni. “Stigmā” ceļinieki neredz cilvēku liķus, ne arī beigtus dzīvniekus, dzīvība vienkārši ir izzudusi bez pēdām. Apkārt ir tikai tukši lauki un pilsētas, vēl kūpoši brokastu trauki, vēlāk veikalos sāk pūt produkti. Stāstā “Jūraszirdziņš un es” tēlota šausmu atmosfēra nakts tumsā:

“Pirmajā naktī upe bija pilna kā neaizvēries masu kaps. Ne laivas, ne plosta, ne jahtas. Tikai peldētāji, slīcēji, pagaidu kliezēji. Es ar Freda oranžsārto, priedīgo jūraszircu kaklā.” (Repše, 2004: 45)

Tomēr vizuāli netiek tēloti bojā ejošie cilvēki, arī Manfreda nāve iezīmēta vien kā ūdens siena, kas viņu nogāza un pazudināja. Toties, līdzīgi kā “Stigmā”, paliek visādas peldošas druzas un tiek prognozēta civilizācijas atkritumu uzkrāšanās pēc plūdiem: “Smird. Tas tikai sākums. Kad ūdens sajaucies ar teju miljons pilsētas pildījumu, kad samirks ribiņas, stilbiņi, garnelītes, kad tomāti samaisīsies ar cementu un veļas pulveriem, kad grāmatu līme saplūdis ar skropstu tušu, benzīnu, tailenolu un minerālmēsliem, kad pašķīdīs skābes un sārmi, kad sapuvuši lopi peldēs uz jūru nebeidzamā procesijā, tad Rīgas vietā virs ūdeņiem pacelsies aiz baznīcu torņiem aizķērušās, savēlušās smirdgubas un mēsludauņi.” (Repše, 2004: 48)

Viena no galvenajām līnijām abos G. Repšes darbos ir varoņu un vēstītāja/-as komunikācija ar Dievu. Bībelē Dievs komunicē ar izraudzītajiem glābjamajiem, bet Repšes stāstos Dievs nav redzams, nav dzirdams, rodas iespaids, ka Viņš pat neuzklausa ciešanās nonākušos cilvēkus, kaut arī “Stigma” sākas ar vēstītājas uzrunu Dievam: “Pārnāc pār jūru un miglu, parādiēs neredzams un sodīdams nelaupi cieņu.” (Repše, 1992: 51) Tāpēc daudzie jautājumi “Stigmā”, godbijīgas, cieņas pilnas uzrunas, līdz tās uz brīdi pārmāc izmisums, tad atkal godbijība. Paralēli – deviņi varoņi vaicā to pašu arī cits citam. Stāstā “Jūraszirdziņš un es” meitene, ārēji un valodā mazliet prasts skuķis, lūdzas Dievu niknumā, bada un slāpju sajūtā, it kā veidojot mūsdienu variantu slavenajai Ķeņča lūgšanai brāļu Kaudzišu romānā “Mērnieku laiki”: “Mīļais, briesmīgais Dievs, es esmu vislielākā cūka pasaulē, es

tikpat kā neko neesmu paguvusi labu izdarīt, es pametu savu vientuļo, neprātīgo māti un nesadabūju naudu, lai izglābtu tēvu no nāves, es atvīlu vīru, es nemitīgi domāju par naudu un iefikoju cita mantu, es esmu liela, diža cūka, bet lielai cūkai šausmīgi gribas ēst. Sodi mani vēl bargāk, sūti kaut māgas kataru un migrēnu, bet izdari tā, lai man negribētos ēst. Vai arī atpeldini kādu groziņu ar šķiņķi un frančmaizi. Mīļais Dievs, nē, Krist, man nekāda lūgšana nesanāk. Es par Viņu nemaz nedomāju, vislaik par sevi.” (Repše, 2004: 53)

Pāris lappušu tālāk lasām, ka laivas virzienā peld čipsu paka: “– Dievs mani uzklausīja, – Elīze spiedz, vai visām četrām tiecoties dzeltenzaļās pakas virzienā.” (Repše, 2004: 55)

Ūdens ir nokritis, pie torņa piesietā laiva gandrīz pakārusies, cik zemu tas ir noslīdējis. Vai tas nozīmētu, ka Elīzes un pārējo lūgšanas, lai kādas tās būtu bijušas, ir uzklausītas? Veidojas sajūta, ka rakstnieces vēstījumā ietverts jautājums, vai mēs esam pazaudējuši Dievu vai nesaprotam Viņu? Viņš nesarunājas, neko nestāsta, viss notiekošais jāsaprot pašiem. Varoņi arī meklē iemeslus, tāpēc jau abos analizētajos G. Repšes darbos apokalipses aina savijusies ar biblisko stāstu par Ījaba ciešanām, kas ļauj uzdot Dievam daudzus jautājumus, uz ko gan varoņi nesaņem vārdiskas atbildes.

Jautājums par to, kā tiek izraudzīti cilvēki, kas kataklizmā tiks izglābti, arī liecina par idejisko iecerī. Bībelē tas ir definēts skaidri un nepārprotami: “... Noa bija taisns un nevainojams vīrs savā paaudzē, jo Noa staigāja ar Dievu.” (Pirmā Mozus, 6:9.)

Turpretī “Stigmā”, tāpat kā stāstā “Jūraszirdziņš un es”, apokaliptiskās sajūtas piedzīvojušie un izglābtie ir nejauši cilvēki, varētu būt ikviens no mums, grēcīgi – drīzāk tie, kurus Dievs Bībelē lemj iznīcībai ar formulējumu, ka “... visa radība bija samaitājusi savu dzīves ceļu zemes virsū” (Pirmā Mozus, 6:12).

Repšes darbu filozofija atšķirībā no Bībeles skarbuma teic, ka ikviens var tikt izglābts, ja viņš saprot savu būtību un lomu pasaulē, ja spēj nožēlot, piedot, mainīties uz cilvēcības pusi. Šādu pieņēmumu apliecina arī veids, kā notiek izglābšanās. Bībelē Dievs liek beigties lietiem un ūdenim mazināties. Noa izlaiž kraukli, izlaiž balodi, lai to rīcība vēstītu, vai ir sasniedzama cietzeme. Kad tas notiek, šķirsts piestāj pie kalna. Romānā “Stigma”, kad ceļinieki ir noskaidrojuši savas attiecības un atpakaļceļā uz mājām pārbrauc Latvijas robežu, ir sācis krist sniegs, viņi redz, ka no māju skursteņiem kūp dūmi, tātad ir atgriezies dzīvība. Sniegā ir svaigas pēdas. Stāstā “Jūraszirdziņš un es” – ūdens sāk kristies, nokrītas, noskrien, varoņi, cits citam palīdzot, ierāpjas pa kādas mājas logu un ir glābti. Abos gadījumos tas notiek bez redzamas Dieva iejaukšanās (čipsu paka!), bet zīmīga ir secība: kad pie varoņiem atnāk nožēla, sapratne par sevi un savu vietu lielajā kārtībā, – viss mainās uz labo pusi.

Atšķirīgs ir notikušā seku ieskicējums. Bībelē iezīmēta tāla perspektīva: Noas dzimta plaukst un sazarojas, dzīvnieki vairojas. Repšes stāstos vienīgais nākotnes apsoliņums ir tas, ka cilvēki ir mainījušies. Tas nesola viņu nekļūdīgu rīcību vai labklājību nākotnē, bet tas ir atrisinājis krīzes situāciju uz iznīcības robežas. Izglābties var katrs, arī grēcīgais, šajā ziņā G. Repšes filozofija ir tuva Jaunās Derības filozofijai, Kristus mīlestības mācībai, par ko liecina arī viņas prozā izlasāmie ļoti lakoniskie Dieva Tēva un Kristus pretstatījumi.

Apokaliptiskajās sajūtās un tēlojumā, tai skaitā – grēku plūdu motīvā, izpaužas G. Repše daiļradei (tātad – arī pasaules uzskatam) raksturīgas iezīmes. Tēloto raksturu dumpīgums ir personības lūzuma vai nobriešanas liecinieks. Tajā ietilpst sociālais un personiskais pāridarījums kā iemesls; jautājums par Dieva vislabumu un visspēcību; dažāda veida protests kā izpausme, kas ļauj G. Repše daiļradi analizēt arī salīdzinājumā ar pasaules literatūras un mākslas darbiem par cilvēka un Dieva attiecību tēmu.

Un gluži negaidot, bet varbūt likumsakarīgi kāda publikācija tīmeklī piesaistīja uzmanību ar jaunu Noas šķirsta koncepciju. Zinātnieki jau sen secinājuši, ka mīti par lokāliem plūdiem Mazāzijā un Divupē atspoguļoti senajos tekstos, bet popularitāti tie, protams, ieguvuši līdz ar Bībeles stāstu par Nou un grēku plūdiem. Bibliskais Noasa šķirsts tradicionāli tiek attēlots kā liels kuģis, un Bībelē tā apraksts liecina par garenas formas peldlīdzekli: "... garumā trīssimt olektis un platumā piecdesmit, bet augstumā trīsdesmit olektis." (Pirmā Mozus, 6:15) Bet – britu vēsturnieks Irvings Finkels (*Finkel*) nācis klajā ar jaunu šķirsta aprakstu, kas tēlo apaļu un no pierastā būtiski atšķirīgu veidojumu.

Izskaitļots, kā izskatījās pats pirmais Noas šķirsts. Kā zināms, Bībeles stāsts par grēku plūdiem ir tikai citu tautu lokālo leģendu atstāsts un adaptācija, tāpēc Finkels par autentiskāko uzskata pašu pirmo šķirsta aprakstu, ko viņš 2014. gadā atšifrējis no 3700 gadus seniem mezopotāmiešu ķīļrakstiem. Tajos vēstīts, ka apaļa diska veida šķirsta diametrs bijis 67 metri, bet tā augstums – seši metri. Galvenais varonis, kā šajā senatnes pieminēklī minēts, bijis šumeru valdnieks Atram–Hasiss, kuru Dievs uzrunājis, lai paglābtu no lielajiem plūdiem.

Man tas lika atcerēties jūraszirdziņa apli Gundegas Repše stāstā "Jūraszirdziņš un es".

LITERATŪRA

Repše, G. (1992) *Septiņi stāsti par mīlu*. Rīga: Literatūra un Māksla.

Repše, G. (1994) *Šolaiku bestiārijs*. Rīga: Daugava.

Repše, G. (1996) *Ēnu apokrifis*. Rīga: Preses nams.

Repše, G. (2004) *Ludovika zemes*. Rīga: Pētergailis.

Repše, G., Rožkalne, A. (1999) *Poētiskā anatomija*. Rīga: Pētergailis.

Finkel, I. L. (2014). *The Ark Before Noah: Decoding the Story of the Flood*. Hodder & Stoughton.

Izskaitļots, kā izskatījās pats pirmais Noasa šķirsts. Pieejams: <http://www.delfi.lv/izklaide/populara-zinatne/vestures-miti/izskaitlots-ka-izskatijas-pats-pirmais-noasa-skirts.d?id=43903064> (skatīts 15.12.2015.).

Summary

An essential trait of Gundega Repše's writings is the multi-layered cultural references characteristic of post-modernist literature that manifest themselves through themes, motives, images, symbols, and reminiscences. One of the most relevant cultural strata used by the author is the interpretation of biblical themes and motives. The present article maps out

the major biblical motives and images, such as the Garden of Eden, wind as the breath of God, the Last Supper, Job's Lament, the Deluge, the Apocalypse, etc., which are present in G. Repše's prose fiction both on the level of the plot and images and in the form of implicit or direct quotations, occasionally intertwined with the images from Greek mythology. The article focuses on two G. Repše's prose works (the novella "Stigma" and the story "The Seahorse and I") analysing correspondences with the biblical representations of the Apocalypse and the Deluge, and emphasizing the differences between the writer's vision of God's relationship with humans and their place in the world and the Christian perspective on these issues expressed in the Bible, particularly in the Old Testament. The article deals with the principles of structuring the plot, the description of the setting, the portrayal of the characters, the possible explanation of the author's position and philosophical views, as well as the ways they have been manifested in her writings.

Keywords: Gundega Repše, Bible, Great Deluge, Latvian literature, biblical reminiscences.